

Η «Ερμηνεία» ως Επιστημολογική Προϋπόθεση Κριτικής Διάψευσης

(ή, η Δυνατότητα του Ιδεολογικού Διαλόγου)¹

του
Α. Κουτούγκου
επίκ. καθηγητή
Ε.Μ.Π.

Μία ιδεολογία παρέχει στους οπαδούς της ασφάλεια. Είναι η ασφάλεια ενάντια στον κίνδυνο μιας άσκοπης και μοναχικής υποταγής στο κοινωνικό παιχνίδι. Το απλό άτομο υποτάσσεται αναπόφευκτα στους όρους του κοινωνικού παιχνιδιού. Το ιδεολογικό άτομο, επιπλέον χρωματίζει την αναπόφευκτη αυτή δέσμευσή του ιδεολογικά. Και την προσδιορίζει είτε θετικά, επιδιώκοντας τον εξωραϊσμό της - αποτέλεσμα συντηρητικής ιδεολογίας, είτε αρνητικά, επιδιώκοντας την ανατροπή της - αποτέλεσμα επαναστατικής ιδεολογίας. Ούτως ή άλλως, ασφαλίζεται από το άσκοπο της μοναχικής υποταγής του.

Αλλά η εικόνα αυτή για το ρόλο της ιδεολογίας, η εικόνα της ηρωικής αντίστασης ενάντια σε μία μοναχική και «άνευ όρων» προοπτική υποταγής, αντιστρέφεται, βρίσκει το απόλυτο αντίθετό της στο πνεύμα του Καρλ Πόππερ. Η «ασφάλεια» που παρέχει η ιδεολογία, θα έλεγε ο Πόππερ, είναι απλά παρωπίδες που συμβάλλουν στη διαιώνιση της δέσμευσης, αντίθετα απ' όσα νομίζουμε, ότι δήθεν μας βοηθά να αντισταθούμε. Μέσω της ιδεολογικής προστασίας, θα έλεγε ο Πόππερ, απλά διασφαλίζει κανείς τον ...ευνουχισμό της κριτικής του ικανότητας, δηλαδή, την απώλεια της «κρίσιμης μάζας» της ατομικής του ελευθερίας.

Ισχυρίζομαι ότι η αρνητική αυτή

εικόνα της ιδεολογίας, προκύπτει άμεσα από το αίτημα της *κριτικής διάθεσης* με την οποία οφείλει να διακατέχεται κατά τον Πόππερ ο επιστήμων - ερευνητής, πράγμα όμως αδύνατο για τον εγκλωβισμένο σε ιδεολογικά σχήματα. Η κριτική διάθεση αποτελεί προϋπόθεση για την εφαρμογή του κριτηρίου της διαψευσιμότητας στην επιστημονική μεθοδολογία, αλλά και επί των προεκτάσεων εκτός επιστήμης, στην αναζήτηση της «ανοιχτής κοινωνίας»: αποτελεί προϋπόθεση, θα μπορούσαμε να πούμε γενικότερα, της ανοιχτής επί-κοινωνίας κάθε είδους θεωρητικών κατασκευών με την πραγματικότητα. Η επι-κοινωνία αυτή είναι δυνατή κατά τον Πόππερ, και ως προσθέσουμε «αγής», όταν μεταφράζεται ως δυνατότητα της θεωρητικής κατασκευής να μας παρέχει ξεκάθαρα τα κριτήρια με τα οποία θα μπορούσαμε να τη διαψεύσουμε.

Αυτή ακριβώς τη δυνατότητα διάψευσης θεωρεί ότι στερούνται οι ιδεολογικές κατασκευές, και κατ' επέκταση, οι οπαδοί τους στερούνται το έδαφος πάνω στο οποίο θα μπορούσαν να ασκήσουν την κριτική τους ικανότητα, στερούνται δηλαδή, μία διάφανη *σχέση ελευθερίας* με την πραγματικότητα.

Εδώ θα αντιπαρατεθώ στον Πόππερ, όχι φυσικά ενάντια στο αίτημα της κριτικής διάθεσης, ούτε στη σημασιολογική θεμελίωσή του αιτήμα-

τος στο κριτήριο της διαψευσιμότητας (το οποίο και θα μπορούσα να αξιολογήσω ακόμη και ως μέγιστο φιλοσοφικό εύρημα). Θα αντιπαρατεθώ στον αυτοπεριορισμό του, δηλαδή, στην *apriori* αποσύνδεση του κριτηρίου της διαψευσιμότητας από μία ουσιαστική εφαρμογή του στο χώρο των ιδεολογικών θεωρητικών κατασκευών. Ας μην εκλάβουμε αυτή την αντιπαράθεση ως αντιπαράθεση περί του επιστημονικού, ή μη χαρακτήρα των ιδεολογικών θεωρήσεων: συμφωνώ με τον Πόππερ ότι οι ιδεολογικές θεωρήσεις δεν είναι επιστημονικές θεωρήσεις. Θα διαφωνήσω όμως ως προς τη δυνατότητα εφαρμογής του κριτηρίου του στον ιδεολογικό λόγο. Αλλά, δεν θέλω να *απαλλάξω* τις ιδεολογικές θεωρήσεις από τον έλεγχο του ποππερικού κριτηρίου - η συνολική αποκοπή των ιδεολογικών θεωρήσεων από τον κριτικό λόγο, εκτός από τον αρνητικό χαρακτηρισμό που τους αποδίδει ως μέρος ενός άκριτου λόγου, έμμεσα τις απαλλάσσει από τον όποιο κριτικό έλεγχο.

Επομένως, η αντιπαράθεσή μου με την Ποππερική οπτική, εντοπίζεται στο νόημα και τη δυνατότητα διάψευσης μιας ιδεολογικής θέωσης, όχι με στόχο τη διάσωση του όποιου επιστημονικού χαρακτήρα της, αλλά με στόχο την ανάδειξη της εμβέλειας του κριτηρίου της διαψευσιμότητας στην οργάνωση του ανθρώπινου λόγου

1. Η ποιότητα γενικά του ιδεολογικού διαλόγου ήταν πολλές φορές το θέμα επίμονων συζητήσεων με τον Παντελή Νικολακόπουλο. Μεταξύ «πάθους» και «λόγου» Ο Ντέιβιντ Χιούμ και ο Καρλ Πόππερ αντάλλαξαν πυρά διά των «εκάστοτε» εκπροσώπων τους... Αν όμως οι δύο φιλόσοφοι συμφωνούν στο «αβάντισμο» της επαγωγής, μήπως τότε υπάρχει περιθώριο να «σημφονηθούν περισσότερο» και στο παρεχόμενο του συνδετικού ιστού της εμπειρίας μας; Μήπως ο ιστός τελικά υφάινεται τόσο με «λόγο» όσο και με «πάθος», έτσι ώστε, η επιστημολογία της κριτικής παρέμβασης να προϋποθέτει την αντίστοιχη διάθεση, την κριτική διάθεση; Πιστεύω ότι η ερμηνευτική αυτή προσέγγιση της φαινομενικής διάστασης του κριτικού ορθολογιστή από τον σκεπτικό φιλόσοφο είναι βάσιμη. Δεν είναι σύμπτωση το γεγονός ότι ο Πόππερ τελικά προτρέπει τους ερευνητές να ενεργούν με κριτική διάθεση προκειμένου να ελέγξουν ουσιαστικά τις «τολμηρές» υποθέσεις τους. Οι συνέπειες αυτής της ερμηνείας, μας οδηγούν σε μία αναθεώρηση της «επιστημολογικής οπτικής» του Πόππερ για τη διαψευσιμότητα μιας ιδεολογίας και την εμβέλεια του ίδιου του κριτηρίου του. Το κείμενο αυτό στην αρχική μορφή του γράφτηκε με αφορμή το 9ο πανελλήνιο συνέδριο φιλοσοφίας (Θεσσ. Ιούνιος 2002) και αποτελεί μία προσπάθεια να συσχετισθούν οι αιχμές των συζητήσεών μας και ταυτόχρονα, ένα μικρό φόρο τιμής στη μνήμη του εκλεκτού συναδέλφου.

πέραν των αυστηρά επιστημονικών ορίων.

Προς αυτή τη κατεύθυνση ένα ασφαλές βήμα είναι η διερεύνηση της δυνατότητας ουσιαστικής διάψευσης στο πλαίσιο μιας ιδεολογικής συζήτησης. Ας διευκρινίσουμε στο σημείο αυτό ότι, αφητηρία για τη διερεύνηση δυνατότητας ουσιαστικής διάψευσης δεν είναι η αμφισβήτηση του ουσιαστικού περιεχομένου ιδεολογικών ανταπαρθέσεων. Δεν αμφισβητείται ούτε η δυνατότητα ιδεολογικών μεταστροφών, αν και το φαινόμενο σε σχέση με τον όγκο των ιδεολογικών συζητήσεων είναι σπανιότατο (ή, τουλάχιστον, σπάνια ορατό). Αυτό που αμφισβητείται είναι η *ορθολογικότητα* μιας ιδεολογικής μεταστροφής, δηλαδή η δυνατότητα μεταστροφής ως αποτέλεσμα ορθολογικής διάψευσης της ιδεολογικής θεώρησης. Αν πράγματι η μεταστροφή δεν μπορεί να προκύψει από κριτική παρέμβαση, δηλαδή αν η προσπάθεια του αντιπάλου να εκθέσει μία θεωρία σε γεγονότα που τη διαψεύδουν προσκρούνει στην απεριόριστη ευελξία της να αφομοιώνει τα πάντα, τότε η ιδεολογική θεώρηση είναι ανεξέλεγκτη, τότε δίκαια θα μπορούσε να θεωρηθεί πηγή δέσμευσης, πηγή αντίστασης προς κάθε ανοιχτή σχέση με την πραγματικότητα.

Όμως, η ιδεολογική θεώρηση, όσο και αν θεωρείται ευέλικτη στις ανταπαρθέσεις της με τα γεγονότα, η «τεχνική» με την οποία αποφεύγει τελικά τις διαψεύσεις δεν διαφέρει ποιοτικά από την τεχνική άλλων θεωρήσεων, ακόμη και αυτών που θεωρούνται επιστημονικές. Για το λόγο αυτό θα επιμείνω στην πρώτη εικόνα της ιδεολογίας ως *μέσον αντίστασης στην απρόσωπη κοινωνική υποταγή* και θα προσπαθήσω να αποδείξω ότι η εικόνα αυτή μπορεί να είναι τελικά συνεπέστερη προς το πνεύμα μιας ανοιχτής σχέσης με την πραγματικότητα.

Πιστεύω ότι ο ιδεολογικός διάλογος προσφέρει κατ' αρχήν πλουσιότερο έδαφος για κριτική παρέμβαση, προσφέρει δηλαδή περισσότερο και από την επιστημονική θεωρία τη δυνατότητα ανταπαρθέσεως οπτικών, τη δυνατότητα μιας ουσιαστικότερης διάψευσης και ανατροπής απ' όσο προσφέρουν οι γνώριμες εμπειρικές επι-

διορθωτικές διαδικασίες στην επιστήμη. Είναι βέβαια ευκολότερο να ποιηθεί διαψεύσει μία εμπειρική περιγραφή παρά μία ιδεολογία. Μόνο του όμως το «κριτήριο της ευκολίας» δεν προσδίδει περισσότερη κριτική αξία στη διαψευσιμότητα των εμπειρικών περιγραφών:

η αξία της κριτικής παρέμβασης που συνοδεύει τις «στιγμές» διάψευσης είναι ανάλογη προς τη «βαρύτητα» αυτού που διαψεύεται.

Η ανατροπή μιας οπτικής είναι ένα ιδιαίτερα σημαντικό γεγονός, που συμπαρασούρει ένα σύστημα πεποιθήσεων. Γι' αυτό, όταν παρέχεται η δυνατότητα μιας τέτοιας ανατροπής, χρειάζεται εντονότερη και οξύτερη κριτική παρέμβαση για την υλοποίησή της, απ' όσο χρειάζεται η απλή διόρθωση μιας εμπειρικής περιγραφής (στο σημείο αυτό θα επανέλθω αναλυτικότερα). Ο Πόππερ βέβαια αρνείται ότι οι επιδιορθωτικές διαδικασίες (που επδέχονται οι απλές εμπειρικές περιγραφές) είναι ουσιαστικό γνώρισμα της «καλής» επιστήμης. Όμως οι διαδικασίες διάψευσης που προτείνει είναι *de facto* παραδεδυμένες στις επιδιορθωτικές διαδικασίες, δηλαδή στην κατά Τόμας Κουν περιγραφή της «καλής», ή μάλλον της *αποτελεσματικής* (όπως θα πρέπει να εννοήσουμε εδώ τη χρήση του όρου «καλή») επιστήμης. Και έτσι, όταν έρχεται η ώρα της κρίσης, η ώρα της διάψευσης ή της ανατροπής ενός *συνόλου επιστημονικής πρακτικής* (της ανατροπής του «παραδείγματος», όπως το χαρακτηρίζει ο Κουν), τότε, η απλοϊκή πολιτική αντίληψη της χρήσης του κριτηρίου του, του οποίου η

κριτική αξία εξαντλείται πλέον στο επίπεδο μεμονωμένων εμπειρικών υποθέσεων, εγκαταλείπει την επιστήμη στην τύχη της, το πρόβλημα χαρακτηρίζεται έμμεσα, όπως ακριβώς και το ιδεολογικό, *εκτός θέματος*.

Αποτελεί ειρωνεία το γεγονός ότι, το τόσο σημαντικό αίτημα της κριτικής διάθεσης του Πόππερ (το αίτημα της διάθεσης για αναζήτηση συνθηκών διάψευσης), καταλήγει να αποτελεί ουτοπία στην πρακτική της επιστήμης, ενώ ο χώρος της ουσιαστικής συμβολής του είναι, όπως θα υποστηρίξω, ο χώρος που εξ ορισμού θεωρήθηκε ξένος προς αυτό, είναι ο χώρος των ιδεολογικών θεωρήσεων και του ιδεολογικού διαλόγου. Και αυτό δεν είναι σόφισμα. Θέλω να τονίσω απλά τη μοναδική αξιοποίηση της κριτικής ερμηνευτικής παρέμβασης που προσφέρεται στο πλαίσιο του ιδεολογικού διαλόγου. Αν και δεν μπορώ να επεκταθώ εδώ όσο πρέπει στον ακριβή φιλοσοφικό προσδιορισμό της έννοιας «ερμηνευτική παρέμβαση», με τον όρο αυτό αναφέρομαι στην πραγματολογική αναγκαιότητα της παρέμβασης του «ακροατή», ώστε να συνδεθεί η εκφορά του «ομιλητή» με τα γεγονότα τα σχετικά προς το πλαίσιο του διαλόγου, και άρα, να αποδοθεί τμή αλήθειας.

Ας επανέλθουμε λοιπόν στο βασικό ερώτημα: κατά πόσον οι ιδεολογικές θεωρήσεις

Περσεφόνη Δημήτρα, δυν. αέτωμα.

ΠΥΡΦΟΡΟΣ 2003

μπορούν να διαψευσθούν; Ισοδύναμο είναι το ερώτημα: κατά πόσον μπορούν να «απαγορεύσουν» στη συνείδηση ενός αποδέκτη τους συγκεκριμένα γεγονότα ή καταστάσεις, που αν ο αποδέκτης διαπίστωνε ότι συνέβαιναν, θα άλλαζαν οι πεποιθήσεις του; Εδώ ακριβώς βρίσκεται το κρίσιμο σημείο περί αναγκαιότητας της ερμηνευτικής παρέμβασης - δεν είναι καθόλου απλό ζήτημα το να καταλάβουμε μία πρόταση και να συνδέσουμε, να συσχετίσουμε αυτό που καταλάβαμε με κάτι που δεν του ταιριάζει - να συσχετίσουμε δηλαδή το νόημα της πρότασης με κάτι που θα αποτελούσε νόημα άλλης πρότασης. Και όμως ο «περιεργός» αυτός συσχετισμός είναι η βάση ακόμη και της πιο απλής διάψευσης: μία πρόταση διαψεύδεται όταν διαψεύδεται η προσδοκία μας να τη συνδέσουμε με κάτι «όμοιο» προς το νόημά της. Και η διάψευση αυτή γίνεται οριστική μόνο όταν η προσδοκία ανευρέσεως του «όμοιου» υποχρεώνεται τελικά σε συσχετισμό με το «ανόμοιο».

Το φιλοσοφικό πρόβλημα που αφορά στην εξήγηση ενός τέτοιου αρνητικού συσχετισμού νοημάτων είναι γνωστό ως το παράδοξο της πλάνης από τους σωκρατικούς διαλόγους. Ο Wittgenstein επιχείρησε την ερμηνεία του με τρόπο αυστηρά αναλυτικό στο «Tractatus» με τη γνωστή θεωρία των «Διαγραμμάτων» (Picture theory) στην οποία όμως δεν επέμεινε στο ύστερο έργο του. Ο Quine και στη συνέχεια ο Davidson, εξέτασαν το πρόβλημα του συσχετισμού των νοημάτων στη διαδικασία της μετάφρασης. Η εμπειρική διάσταση στην οποία το ζήτημα οριοθετήθηκε, οδήγησε κυρίως με τον Davidson, στο χαρακτηρισμό της κατανόησης ως αποτέλεσμα *καταγραφής των επιτυχών εφαρμογών μιας πρότασης*, δηλαδή του εμπειρικού προσδιορισμού των γεγονότων που συνοδεύουν τη χρήση της πρότασης όποτε αυτή θεωρείται αληθής. Εδώ, ο συσχετισμός αυτού που κατανοείται (του νοήματος) με τα πραγματικά γεγονότα, αντιστρέφεται: τα γεγονότα (που έχουν καταγραφεί κατά την ταξινόμηση των επιτυχών εφαρμογών) καθορίζουν το νόημα και όχι αντίστροφα - το νόημα παύει να έχει τον πρώτο λόγο στην αντίστροφή των όμοι-

ων γεγονότων, των γεγονότων που επαληθεύουν την πρόταση. Η αντιστροφή συνεπάγεται βέβαια την πλήρη εξαφάνιση της κλασικής αυτόνομης υπόστασης του νοήματος μαζί και κάθε έννοιας ή κριτηρίου ομοιότητας. Αλλά σημασία εδώ έχει ότι το κίνητρο αυτής της αντιστροφής για τους Quine, Davidson υπήρξε το περίπλοκο του προσδιορισμού γενικά της αναφοράς, δηλαδή ακόμη και των γεγονότων που επαληθεύουν, των όμοιων, πόσο μάλλον των ανόμοιων, πλην όμως, των μόνων που μπορούν να διαψευσθούν.

Είναι περιεργό, αλλά ο προβληματισμός αυτός για την κατ' αρχήν δυνατότητα συσχετισμού μιας πρότασης με κάτι που δεν ταιριάζει στο νόημά της (τη δυνατότητα απόδοσης μιας αρνητικής αναφοράς), δεν είναι ασθητός στο πλαίσιο συζήτησης του πομπεικού κριτηρίου της δυνατότητας για διάψευση. Είναι αμφίβολο να έχει επικρατήσει η απλουστευτική ερμηνεία της λογικής άρνησης, σύμφωνα με την οποία, το λογικό αντίθετο μιας πρότασης, η άρνησή της, αντιστοιχεί αυτόματα μ' ένα πραγματικό γεγονός. Μία τέτοια αντιστοιχία δεν μπορεί να είναι αυτόματη. Αν ήταν, τότε η λογική σχέση θέσης - άρνησης θα μεταφερόταν στα γεγονότα. Αλλά αρνητικά γεγονότα δεν υπάρχουν (αν κάτι δεν είναι κόκκινο, ως μη-κόκκινο, δεν αντιστοιχεί σε τίποτα - κανένα χρώμα δεν θεωρείται λογικό αντίθετο του κόκκινου). Εφ' όσον αρνητικά γεγονότα δεν υπάρχουν - και θεωρώ ότι ο Πόππερ θα συμφωνούσε με την παράκαμψη μιας τέτοιας μεταφυσικής - ο τελικός συσχετισμός του νοήματος μιας πρότασης με το ανόμοιό του, με το γεγονός που διαψεύδει την πρόταση, δεν μπορεί παρά να είναι *προϊόν ερμηνευτικής παρέμβασης και όχι αναλυτικού προσδιορισμού* (όπως αν προέκυπτε αυτόματα από το νόημα του λογικού αντίθετου της πρότασης).

Ίσως ο κόπος για την ανάδειξη του ρόλου της ερμηνευτικής παρέμβασης στη διάψευση τελικά να μη χρειάζονταν εφ' όσον αυτός ο ρόλος εξυπηρετεί και τον Πόππερ: σώζει το αίτημα της κριτικής διάθεσης από την άσκοπη ανάλυσή του, σε απλούς αναλυτικούς προσδιορισμούς (όταν το γεγονός που διαψεύδει αναδεικνύεται αυτόματα,

δεν χρειάζεται κριτική διαδικασία ανάδειξής του).

Πώς αξιοποιείται λοιπόν η κριτική διάθεση;

Αν κανένα είδος προτάσεων δεν προσδιορίζει αυτόματα τις διαψεύσεις του, τότε προφανή υποψηφιότητα για την περιχάραξη των «διαψεύσιμων» βάζει το κριτήριο της ευκολίας: διαψεύσιμες είναι οι προτάσεις που *διευκολύνουν* αποτελεσματικά την αναγκαία ερμηνευτική παρέμβαση για τον προσδιορισμό των γεγονότων που τις διαψεύδουν. Εδώ η κριτική διάθεση βρίσκει έδαφος. Αξιοποιείται μέσα από αυτήν ακριβώς τη διαδικασία της ερμηνευτικής παρέμβασης. Γενικά, όσο περισσότερο κριτική διάθεση επικρατεί κατά τη διαδικασία αυτή, τόσο πιθανότερος είναι ο τελικός συσχετισμός με το «ανόμοιο» παρά με το όμοιο. Η ποσοτική αυτή προσέγγιση μας αποκαλύπτει και μία αντίστροφη σχέση της κριτικής διάθεσης με τη διαψεύσιμότητα: *όσο περισσότερο μία πρόταση «διευκολύνει» τη διάψευσή της, τόσο λιγότερο κριτική παρέμβαση χρειάζεται.* Οι συνέπειες αυτής της αντίστροφης σχέσης είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες για την έννοια της ανοιχτής σχέσης με την πραγματικότητα.

Ένα άτομο βρίσκεται σε ανοιχτή σχέση με την πραγματικότητα όταν οι πεποιθήσεις του *δεν αντιστέκονται περισσότερο απ' όσο επιτρέπει η ανάγκη εναρμόνισής τους με τη ροή αυτής της πραγματικότητας.* Η εξουδετέρωση της πλεονάζουσας αντίστασης απαιτεί τη διάψευση των υπεύθυνων πεποιθήσεων - απαιτεί τότε κριτική διάθεση όση χρειάζεται για να συσχετισθούν οι πεποιθήσεις αυτές με τα γεγονότα που τις διαψεύδουν. Αυτό σημαίνει ότι «ανοιχτή σχέση» κατ' αρχήν, δεν νοείται έξω από ένα *πλαίσιο σύγκρουσης* των πεποιθήσεών μας με άλλες καθώς και με την πραγματικότητα. Ακριβώς μέσα σ' αυτό το πλαίσιο σύγκρουσης, παράγεται το «νέο» που θα προκαλέσει το «άνοιγμα» στις πεποιθήσεις μας. Και θα το προκαλέσει σ' εκείνο το σημείο τους, απ' όπου η κριτική διάθεση φρόντισε ν' αφαιρέσει την αντίσταση. Παράλληλα όμως, η προβολή αντίστασης υπήρξε απαραίτητη

προϋπόθεση του «ανοίγματος».

Η έννοια αντίστασης την οποία προϋποθέτει το βήμα του ανοίγματος, ισοδυναμεί με την *υπόσταση* του νοήματος των πεποιθήσεων που «ανοίγονται», ή ακόμη πιο άμεσα, είναι ο καταλύτης της σύστασης κάθε νοήματος:

οι πεποιθήσεις μόνο ως πόλοι αντίστασης θεωρούνται φορείς νοήματος και φυσικά, μόνο τότε μπορούν να αναθεωρηθούν.

Η οριστικότητα και η σαφήνεια του νοήματος διαγράφονται μέσα στη διαδικασία της σύγκρουσης και της αντίστασης στην αναθεώρηση των πεποιθήσεων. Όμως οι ιδεολογικές πεποιθήσεις δεν φημιζονται για τη σαφήνιά τους, ενώ οι ιδεολογικές συγκρούσεις φημιζονται για την οξύτητά τους. Το φαινόμενο παύει να είναι περίεργο αν το νόημα διαμορφώνεται πράγματι μέσα από συγκρούσεις. Η «ασάφεια» των ιδεολογικών πεποιθήσεων για την ισότητα, την αξιοκρατία, την πρωτοβουλία, τη δημοκρατία, την «πάλη των τάξεων» κ.λπ., σημαίνει απλά ότι το

νόημά τους δεν έχει αποκτήσει την οριστικότητα που χαρακτηρίζει το νόημα απλών προτάσεων, όπως «τα μέταλλα διαστέλλονται». Η πρόταση αυτή είναι σαφής καθώς και το γεγονός που θα τη συσχετίζε αρνητικά με την πραγματικότητα (το μέταλλο που δεν θα διαστέλλεται). Όμως αυτό δε συμβαίνει ούτε κανείς πιστεύει ότι θα μπορούσε να συμβεί. Έτσι το νόημά της δεν ενεργοποιεί συγκρούσεις και αντιστάσεις, δεν συμμετέχει στην «κίνηση» γενικά του νοήματος. Αλλά ακόμη και αν ξαφνικά «κάποιο μέταλλο δεν διαστέλλεται», κανείς δε θα πίστευε στο γεγονός - το «μέταλλο» μάλλον δε θα ήταν ...μέταλλο. Η αντίσταση αποδοχής του αρνητικού γεγονότος θα ήταν πολύ μεγάλη, η «κίνηση» του νοήματος θα παρέμενε κοντά στο μηδέν. Γενικά οι απλές σαφείς εμπειρικές προτάσεις, αποτελούν τη βάση της επικοινωνίας μας αλλά όχι τις αχμές με τις οποίες οι αντίπαλες οπτικές συγκρούονται μεταξύ τους και με την πραγματικότητα. Το νόημά τους παραμένει «ασφαλές» σ'

ένα είδος παγιωμένου «ιδιωτικού» κόσμου του μέσου ανθρώπου.

Αντίθετα, το νόημα των ιδεολογικών προτάσεων, παραμένει ασαφές στον βαθμό που το αξιολογικό τους περιεχόμενο διαχέεται στο σύνολο της ευρύτερης οπτικής που τις περιέχει, για να αποτελέσει την αχμή της μετωπικής της σύγκρουσης με άλλες. Εδώ ακριβώς μπορεί να πρωταγωνιστήσει η κριτική προσπάθεια ανεύρεσης των αρνητικών συσχετισμών του συνόλου της οπτικής με την πραγματικότητα. Και αυτό ακριβώς οδηγεί στο άνοιγμα και στο νέο.

Όπως η έννοια της βέβαιης γνώσης αναλώθηκε (τουλάχιστον μέχρι το Wittgenstein) στον ακατάλληλο ιδιωτικό χώρο των ασθητηριακών δεδομένων, έτσι και η κριτική διάθεση αποπροσανατολίζεται και οδηγείται σε ευνοϊχισμό, όχι απαραίτητα στο πλαίσιο του ιδεολογικού διαλόγου αλλά στο χώρο της απολιθωμένης σαφήνειας και της ενιαίας οπτικής των «πολλών».

Της
Γιούλας Ράπτα
Λόγοι
Τίμος ΑΚΩ,
ΕΜΠ